

STÁTNÍ VĚDECKÁ KNIHOVNA JAKO CENTRUM VZDĚLÁVÁNÍ KNIHOVNÍKŮ

Milena Slaninová, Státní vědecká knihovna v Ostravě

Minulost, současnost, budoucnost

Toto krátké zamyšlení nad průběhem vzdělávacích aktivit oddělení služeb knihovnam Státní vědecké knihovny v Ostravě, a hlavně nad tím, jak by mělo pokračovat v budoucnu bych chtěla uvést krátkou rekapitulaci toho, co jsme v minulosti považovali (a v budoucnu snad stále budeme považovat) za stěžejní a neodmyslitelnou součást výkonu našich regionálních funkcí.

Vzdělávání knihovníků regionu severní Moravy se stalo ve Státní vědecké knihovně v Ostravě již dlouholetou tradicí. Do roku 1978, kdy se stala naše knihovna regionálním knihovnickým centrem, jehož povinností bylo zabývat se dalším vzděláváním pracovníků knihoven a informačních středisek severní Moravy, se touto činností zabývalo metodické oddělení Krajské knihovny v Ostravě (nyní Knihovny města Ostravy).

Aby bylo možné zamyslet se v tomto příspěvku nad nutností permanentního celoživotního vzdělávání knihovníků je potřebné stručně vylíčit to, co se v této oblasti udělovalo v letech minulých a co se pro to dělá v současnosti.

Na severní Moravě nepůsobila v minulosti žádná z odborných středních škol, která by připravovala odborníky pro práci v knihovnách. Pohlédneme-li tedy krátce do historie, nesmíme opomenout studium posluchačů konzultačního střediska dálkového pomaturitního studia Střední knihovnické školy v Brně (dnes Vyšší odborné školy a Střední odborné školy informačních a knihovnických služeb), které do roku 1990, kdy konzultační středisko zaniklo, absolvovalo na 500 knihovníků. To už byl utěšený počet odborníků, kteří pracovali a dodnes pracují ve všech typech knihoven regionu.

Všichni zájemci o práci v knihovně však nemohli studovat při zaměstnání na střední či vysoké škole a potřeba knihovníků (alespoň zaškolených) byla stále stejná, v některých obdobích i stále se zvyšující. Proto pořádala knihovna známou formu dalšího vzdělávání pracovníků, a to knihovnické kurzy, ať už to byl tříměsíční kurz pro pracovníky veřejných knihoven nebo kurz pro pracovníky informačních středisek podniků a institucí. V době, kdy v rámci jednotné soustavy knihoven byla budována síť zemědělských knihoven, pořádala knihovna i zkrácené třídní instruktáže pro pracovníky pověřené péčí o tyto odborné knihovny. Samozřejmě i ostatním sítím knihoven byla věnována pozornost, ať už šlo o školní knihovny, odborové knihovny, atd.

Neméně velkou pozornost věnovala naše knihovna i průběžnému vzdělávání všech, i dlouholetých knihovníků. Pravidelně pořádala semináře, školení a porady pro pracovníky jednotlivých specializovaných oddělení knihoven regionu. Byly to např. semináře pro pracovníky půjčoven pro děti a mládež, hudebních oddělení, půjčoven pro dospělé čtenáře, ale také pro pracovníky střediskových knihoven, informačních středisek podniků a institucí a v neposlední řadě i pro pracovníky školních knihoven. Tyto semináře měly na programu vždy odbornou přednášku na aktuální téma, po níž následovala porada s výměnou zkušeností.

V letech 1989–1994 bylo na severní Moravě otevřeno konzultační středisko Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze – obor vědecké informace a knihovnictví, jehož organizací byla pověřena naše knihovna. Toto studium absolvovalo 10 posluchačů, kteří tak rozšířili řadu vysokoškolsky vzdělaných knihovníků v knihovnách regionu.

Po roce 1989 trvalo nějaký čas, než jsme jako bývalé oddělení metodiky našli svou „parketu“. Hromadně zanikala střediska VTEI, rozpadaly se okresní centralizované systémy veřejných knihoven a celý systém naší práce, na který jsme byli celá léta zvyklí, dostal trhliny. Po několika prvních letech bezradného tápání jsme však dospěli k současné praxi, kdy z ohromujícího nástupu nových informačních technologií do knihoven vyplynula potřeba postarat se o přenos nejnovějších informací směrem ke knihovnám regionu. Také potřeba vyškolit nové pracovníky pro knihovny a informační střediska (ať už nově vznikající nebo ta, která pokračovala ve své práci) opět narostla.

V první etapě (asi do poloviny devadesátých let) jsme vytvořili nové osnovy základního knihovnického kurzu, které jsme upravili tak, aby jeho obsah vyhovoval jak pracovníkům knihoven veřejných, tak i pracovníkům informačních středisek. Každoročně jsme tak vyškolili zhruba kolem 25–30 pracovníků. V té době naprosto ustal zájem absolventů středních i vysokých škol knihovnického zaměření o práci v knihovnách, buď proto, že jich nebyl dostatek nebo – a to je myslím hlavním důvodem – nebyla práce v knihovnách pro ně atraktivní hlavně z hlediska jejich finančního ohodnocení. Proto bylo nutné zamyslet se nad tím, jak připravit pracovníky, kteří vystudovali naprosto jiné typy škol na práci v knihovnách tak, aby bylo možné jejich vzdělání považovat za rekvalifikaci. Po důkladném zvážení jsme tedy přepracovali osnovy kurzu, doplnili je o předměty, které dříve v základním kurzu chyběly a požádali jsme Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR o akreditaci pro náš kurz. Tuto akreditaci získala knihovna od roku 1996 pro vzdělávání pracovníků v oborech:

- odborný pracovník knihovny
- odborný pracovník v informacích (s platností pro celou ČR).

Jednou z podmínek pro účast v rekvalifikačním kursu je ukončené středoškolské vzdělání, není však výjimkou účast absolventů vysokých škol jiného než knihovnického zaměření.

Kurz je každoročně obsazen a v anketách, které vyplňují účastníci kurzů vždy po skončení výuky a absolvování závěrečných zkoušek, vyjadřují své

názory a připomínky, které pak jsou akceptovány a na základě připomínek je upravován obsah i rozsah některých stěžejních předmětů.

Samozřejmě jako i v minulých letech pokračujeme v pořádání seminářů a koordinačních porad pro knihovníky, při pořádání některých seminářů se nám velmi osvědčila spolupráce s oddělením knihovnictví Moravské zemské knihovny v Brně.

Rovněž Knihovnický týden se již zapsal do povědomí knihovnické veřejnosti v celé republice. Uskutečnil se prozatím šestkrát. Jeho náplní jsou vždy odborné přednášky na předem dané a aktuální téma, exkurze do knihoven, seznámení se s historií, kulturou a přírodními krásami regionu.

Jak již bylo uvedeno výše, zavádění počítačů a využívání nejnovějších informačních technologií zasáhlo nečekaně rychle i naše veřejné knihovny. Vzhledem k tomu, že v naší Státní vědecké knihovně v Ostravě máme vysoce kvalifikované odborníky na pracovištích, která tyto systémy a technologie využívají, rozhodli jsme se nečekat a nabídli jsme pracovníkům knihoven regionu již před třemi lety šedesátihodinový cyklus školení nazvaný Mezinárodní standardy v české katalogizační praxi. Obsahem těchto školení bylo naučit katalogizátory, resp. i další odborné pracovníky knihoven pracovat s anglo-americkými pravidly pro knihovnické zpracování fondů AACR2, vysvětlit rozdíly mezi klasickým jmenným a věcným zpracováním, na které byli léta zvyklí, a které v současných podmínkách plně automatizace knihoven už zdaleka není možné použít. Toto školení se setkalo s obrovským ohlasem a můžeme se pochlubit i tím, že na něj dojížděli i knihovníci z jiných krajů naší republiky. Můžeme konstatovat, že jsme s předstihem proškolili všechny odborné pracovníky knihoven severní Moravy a samozřejmě, že počítáme s tím, že v této oblasti dochází k častým změnám, a proto chystáme další školení, které by účastníkům přineslo poznatky o nejnovějších změnách.

Všechny velké knihovny v republice se již určitě setkaly s požadavky menších knihoven, které v rámci programu RISK získaly přístup k celosvětové počítačové síti Internet na proškolení knihovníků ve způsobech, jak efektivně vyhledávat informace v síti, jak hledat v katalozích jiných knihoven nejen v tuzemsku, ale i v zahraničí, jak využívat Internet v meziknihovní výpůjční službě, při zodpovídání dotazů čtenářů v rámci BIS a jak se v ohromném množství informací v síti Internet vůbec orientovat. V rámci spolupráce s oblastní pobočkou SKIP a také i díky grantu SKIP jsme mohli v letošním roce uspořádat 4 dvoudenní cykly školení pro uživatele Internetu. Překvapením pro nás byl fakt, že zájem vysoce převýšil jak naše možnosti prostorové a finanční, ale také předpokládaný počet účastníků z knihoven, o kterých jsme věděli, že již Internet vlastní. Přesto již tři běhy školení proběhly a poslední se bude konat po prázdninách.

V loňském roce byla v oddělení bibliografie otevřena nová studovna, ve které jsou zpřístupňovány v síti informace z CD-ROMů. Síť je provozována na ultranetovém serveru. Nabídli jsme tedy knihovníkům našeho regionu možnost proškolení ve vyhledávání relevantních informací, uložených na těchto nosičích, resp. proškolení ve zpracovávání rešerší z databází, které naše knihovna

na CD-ROMech vlastní. Vzhledem k tomu, že knihovny nyní mají relativně snadnou a levnou příležitost zakoupit pro svou vlastní práci i pro své uživatele CD-ROM Česká národní bibliografie, bylo by nanejvýš vhodné, aby i v menších knihovnách byla tato služba kvalifikovaně prováděna.

Proto i naše úvahy do budoucna vedou směrem k pokračování v těchto vzdělávacích aktivitách, jelikož prozatím nevidíme jinou možnost jak umožnit knihovníkům jednodušší přístup k nejnovějším poznatkům. Myslíme si, že pracovníci naší knihovny jsou vynikající odborníci, kteří ochotně a nad rámec svých pracovních povinností předávají své poznatky a zkušenosti svým kolegům z knihoven regionu.

Bohužel je smutnou pravdou, že naše knihovna nemá k dispozici specializovanou učebnu, která by po všech stránkách splňovala nároky na moderní školící pracoviště, ale v rámci svých sil a možností se snažíme, aby účastníci školení byli tak zaujati tím, co nového se dozví a jak jim vědomosti u nás nabyté usnadní jejich práci, že pominou i to, v jakých prostorách školení probíhá.

Zdá se, že pokud nebude vypracován celostátní a koordinovaný systém vzdělávání pracovníků knihoven, bude nutné suplovat roli středních či vysokých škol a formou rekvalifikačních, resp. inovačních kurzů připravovat knihovníky pro další století. Je tedy nezbytně nutné pečlivě sledovat problémy, které musí knihovny řešit, a které v současné době přináší exploze nových forem práce s novými technologiemi a aktivně na ně reagovat tím, že budeme připravovat nabídku kurzů, školení a seminářů, které budou přinášet nejnovější poznatky knihovnické teorie i praxe i do těch nejmenších knihoven.

V této problematice hraje roli ještě i jiný aspekt, a to finanční. I naši knihovny se dotýká problém s nedostatkem finančních prostředků, nyní již i na výkon základních funkcí, proto se nemůžeme vyhnout placení jisté finanční částky za pořádané kurzy, školení a semináře. Přesto je pro knihovníky našeho regionu často rozhodně výhodnější absolvovat některou z těchto vzdělávacích aktivit v místě sídla SVK v Ostravě i když je známo, že mnoho podobných akcí je organizováno přímo Národní knihovnou České republiky.

Závěrem bych tedy chtěla shrnout poznatky a zkušenosti z dlouholeté praxe ve vzdělávání pracovníků knihoven našeho regionu.

V minulosti byla problematika vzdělávání knihovníků prostřednictvím kurzů, školení aktivů a porad jen jakousi doplňkovou formou systému školského. Školský systém dodával do knihoven středoškolsky či vysokoškolsky vzdělané knihovníky, ale jejich počet nebyl dostačující. Proto bylo nutné organizovat konzultační střediska střední i vysoké školy přímo v regionu, kde si dle potřeby a zájmu doplňovali své vzdělání absolventi gymnázií, resp. jiných středních škol, které práce v knihovně zaujala natolik, že se jí hodlali věnovat i v budoucnu. Výhodou těchto středisek byla relativně snadná a nepřilíš drahá možnost dojíždění v rámci kraje. Z vlastní zkušenosti mohu říci, že většina těchto dálkově studujících v knihovnách zůstala a jsou to ti pracovníci, kteří jsou schopni a ochotni práci v knihovně obětovat leccos i na úkor svého soukromí a volného času.

V současné době, kdy se obor knihovnictví studuje i na některých soukromých středních školách a ze středních knihovnických škol se staly vyšší odborné školy, byla podstatně omezena možnost doplnit si odborné vzdělání formou dálkového studia. Proto alespoň výše popsányými formami předávání poznatků vypomáháme knihovnám v rozvoji kvalifikace jejich pracovníků. Není to ideální možnost, ale ze strany knihoven našeho regionu je akceptována a vítaná jako jedna z mála možností, jak se dostat k aktuálním informacím a poznatkům.